

Diyanet

İLMİ DERGİ

KUR'AN'DA KOLEKTİF SORUMLULUK

Ejder Okumuş

KÜRESEL ŞİDDET KARŞISINDA
SEVGİ PEYGAMBERİ VE İDEAL İNSAN HZ. MUHAMMED

Bayram Ali Çetinkaya

İSLÂMÎ TEBLİĞDE HZ. PEYGAMBER ÖRNEKLİĞİ

Mehmet Soysaldı .

AVRUPA'DA İMAMLARIN STATÜSÜ

İsmail Başaran

DİN EĞİTİMİ, DİN HİZMETLERİ VE TASAVVUF

İhsan Kara

HURAFE VE BATIL İNANÇLAR ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

M. Selim Arık

DİN EĞİTİMİ, DİN HİZMETLERİ VE TASAVVUF

İhsan KARA*

Özet

Eğitim faaliyetleri bütün dünyada üzerinde önemle durulan bir konudur. Eğitimin maddi boyutu kadar manevi boyutu da çok önemlidir. Başka bir ifadeyle madde ve ruhtan oluşan insanın, maddi gelişimini sağlayacak eğitim kadar, manevi yönünü tatmin edip ruhen yücelmesini temin edecek dini eğitime de ihtiyacı vardır.

Din eğitiminin yaygın olarak verildiği yerlerin başında camiler gelmektedir. Aslında din hizmetleri de bir nevi din eğitimi kapsamındadır. Dolayısıyla din hizmetleri sınıfını oluşturan müftüler, vaizler, imamlar vb. kişiler din eğitimi konusunda etkin ve yetkili kişilerdir. Din hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için din görevlilerinin sahip olması gereken bazı özellikler vardır.

İslam'ın, ahlakta güzellik, hoşgörü, merhamet ve olgun bir kişiliğe sahip olma gibi temel özelliklerini ön plana çıkaran tasavvuf kültürünün, din eğitimi ve hizmetlerinde belirgin bir şekilde kullanılması, müslüman halkın daha etkili ve verimli bir şekilde eğitilmelerine vesile olacağı gibi, müslüman olmayanların İslama bakış açılarını da değiştirecek ve olumlu yaklaşımlarına sebep olacaktır.

Anahtar Kelimeler :

Din Eğitimi, Din Hizmetleri, Tasavvuf.

Religious Education, Religious Services and Sufism

Abstract

In the all world, the education activity is an important subject. Until physical dimension of the education, moral dimension very important too. With another expression, human being who occurred substance and soul. For this reason, for human religious education necessary.

* Dr., Üsküdar Hacı Hesna Camii Müezzini-Kayyımı

Religious education widespread is given in the mosque. The basic, religion service is The religious education. For this reason, religious official, mufti, preacher etc. are active and competent persons for subject of the religious education. For the religious officials, some peculiarities are necessary.

The Sufism culture includes moral, tolerance, mercy and ripeness. If this culture used for religious education and service, Moslem people are educated. In the same time, related to other religions look at positive to Islam.

Key Words :

Religious Education, Religious Services, Sufism

Giriş

Modern çağla birlikte gittikçe artış eğilimi gösteren ruhi bunalımlar, intihar, yaralama, cinayet, kapkaçılık, dini ve insani değerlere aykırı hal ve hareketler, terör ve global savaş tehlikesi gibi durumlar din ve ahlak eğitimini hem akademik hem de pratik anlamda yaygın bir şekilde yeniden insanlığın gündemine oturtmuş ve elzem hale getirmiştir.

Bu süreçte insanlığın huzur ve mutluluğu ile insani hayat şartlarının temini için 21. yy'ın din ve ahlak eğitiminde çok önemli bir dönemin başlangıcı olacağı aşikardır. Nitekim günümüzde dünya genelinde fark edilir bir şekilde arttığı gözlenen manevi arayışlar ve dini eğilimler bunun açık bir göstergesidir.

Böyle bir dönemde, insanlığın huzur ve mutluluğunu temine yönelik dini ve ahlaki değerlerin yeryüzünde hakim kılınarak günümüz şartlarına uygun ve uygulanabilir bir tarzda yeniden insanlığın hizmetine sunulması hayati bir önem arz etmektedir.

Bu görevin yerine getirilmesi ise öncelikle, din eğitimi veren öğretim görevlileri ve öğretmenlerle, din görevlilerine düşmektedir. Bu bakımdan özellikle Diyanet İşleri Başkanlığının çeşitli kademelerinde hizmet veren din görevlilerinin insanlığın ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yeni bir vizyon, donanım ve açılımla önder ve rehber olmaları ve daha da önemlisi bütün bu hususiyetleri bizzat uygulayıp yaşayarak numune teşkil etmeleri gerekmektedir.

İşte bu noktada tasavvufun devreye sokulması, sözü edilen donanım ve açılımların gerçekleştirilmesinde son derece yararlı olacaktır. Zira doğru değerlendirildiğinde tasavvuf zaten İslam'ın bizzat kendisi olan ama zahirden çok batına (dış görünümünden çok iç âleme) önem veren bir gönül hareketi olmakla, İslam'ın evrensel boyutunu en güzel yüzüyle ortaya çıkarabilecek ve

başlangıçta sözü edilen global buhranlardan insanlığı kurtarabilecek önemli bir güce sahiptir. Sadece Mevlana, Yunus Emre, İbn Arabi örneklerinin bile Avrupa ve Amerika gibi kıtalarda büyük ilgi görmesi, aynı zamanda bu yolla azımsanamayacak sayıda gayr-ı müslimin İslam'la şereflenmesi bu tezimizi güçlendiren somut olaylardır.

Bütün bunlarla birlikte, planlı bir şekilde yürütülen İslam'ı karalama ve yok etme çabaları da ancak İslam'ın sevgi, merhamet ve barış yönlerinin yoğunlaştığı tasavvuf kültürünün ön plana çıkarılıp, bu dinin insan fitratına en uygun bir yapıda olduğunun anlatılmasıyla engellenebilir.

A. Din Eğitimi

Eğitim ve öğretim faaliyetleri, bir milletin ayakta kalabilmesi, maddi ve manevi değerlerini koruyup ilerleyebilmesi ve fayda üretebilmesi için hayati önemi haiz temel unsurlardır. Eğitimin en az maddi boyutu kadar manevi boyutu da önemlidir. Başka bir ifadeyle, madde ve ruhtan oluşan insanın, maddi gelişimini sağlayacak eğitim kadar, manevi yönünü tatmin edip ruhen yükselmesini temin edecek dini eğitime de ihtiyacı bulunmaktadır.

Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir" sözünde de vurgulandığı gibi eğitimin en önemli amacı insanın kendisini tanıması ve eğitmesidir. Dini bir bakış açısıyla eğitime "insana kendine yönelmeyi, kendini hissetmeyi, kendini tanımayı öğrettikten sonra, kendinden sıyrılıp Allah'ı tanımayı öğretmek ve bu yolda ona rehberlik etmek" gibi bir görev yüklenir.¹

Eğitimle insanların istenildiği gibi yetiştirilebilirliği veya eğitimin gücü konusu tarih boyunca tartışılmış ve çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Bu fikirlerden yola çıkarak denilebilir ki, eğitimle yapılabilecek olan iş, zekayı, hafızayı, dikkat ve alışkanlıkları işleterek, zamanında uyandırıp geliştirerek, ulaşabileceği en yüksek noktaya kadar ulaşması için yol göstermektir. Yoksa insanda doğuştan olmayan bir kabiliyeti kazandırmak değildir. Dolayısıyla eğitimin vazifesi, insanda doğuştan gelen ruhi ve bedeni kabiliyetini geliştirmek, sağlıklı ve uyumlu bir şekilde, temayüller ve kabiliyetler arasında denge kurmaktır. İnsanda iyi, doğru ve güzel olan yönelişleri bularak ortaya çıkarmak, bu alanda ulaşabileceği en son noktaya kadar çıkmasına yardımcı olmak, kötü, yanlış ve çirkin olan temayülleri de zamanında yönlendirmektir. Zararlı eğilimleri faaliyetten men etmeği öğretmek kendine ve topluma zararlı bir şekilde gelmesine engel olacak dayanma gücü kazandırmaktır. Eğitimin belki de en zor ve önemli görevi burada saklıdır.

¹ Bayraktar Bayraktalı, *Mukayeseli Eğitim Felsefesi Sistemleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, s. 153.

Eğitim insanın ruhu üzerinde sevgi, örnek olmak, bağışlamak, yerinde ve ölçülü bir şekilde cezalar sayesinde icra edilen dahili ve deruni bir faaliyet olarak uygulanan ve insanı içten değiştiren çok ince bir olaydır. Bu nedenle hakiki eğitim, kişinin kendiliğinden ve içten gelerek eğitilmesidir. Hakiki terbiyenin gayesi insanı zorla değiştirmek değil, güzel örneklerle ve uygun eğitim öğretim metotlarıyla kişinin yeteneklerini faaliyete geçirme ve geliştirme olayıdır.²

Eğitimin hedefi, hareket noktası ve yürütme biçiminin oluşup şekillenmesinde inançların büyük ölçüde etkisi söz konusudur.³ Dini inançları sağlam olan kişilerde, eğitim faaliyetleri hayat boyunca devam eden, kendini ve yaratıcısını tanımaya yönelik, dinin ön gördüğü şekilde olgun ve ahlaklı bir kişiliğe sahip olma bilinciyle gerçekleştirilen bir eğitim süreci vardır. Eğitimi, ahlaki erdemleri ve sanatları oluşturma yöntemi olarak gören Farabi'ye göre, kişilerde iyi işleri yapma istek ve iradesini harekete geçirmek, bunları alışkanlığa dönüştürmek, eğitimin başlangıç noktasıdır. Öğretimle nazari erdemleri oluşturmak hedeflenirken, eğitimle dini ve ahlaki erdemler kazandırılmağa çalışılır.⁴

İslam'da din ve dünya arasında bir ayırım olmadığı gibi, eğitim anlayışında da dini veya dünyevi diye bir ayırma gitmek pek mümkün görünmemektedir. İslam'ın insanı ontolojik ve teolojik boyutlarıyla ele alan, yani dünya hayatı ile birlikte bu hayatın öncesini ve sonrasını da hesaba katan mebde' (yaratılış anı) ve meâd (Allah'a dönüş) sınırlarına kadar etkileri uzanan bir eğitim anlayışı vardır. Yani hayatın tüm alanlarını kapsar. Bundan dolayı gerek sosyal bilimlere ve gerekse fen bilimleri konularını ele alırken nihâi noktada dinle bağlantı kurmak durumundadırlar.

İslam sadece inançlardan oluşan bir din değildir. O, insan hayatının bütün yönlerini ele alan bir ahlak ve idealler düzeni, İslam uygarlığının bütün unsurlarının kendisinden filizlendiği bir kaynaktır.⁵ Bu yüzden Kuran baştan sona insanı etkilemeyi ve onun kutsal bir hedef doğrultusunda ilerlemesini ve iyi yönde davranış değişiklikleri gerçekleştirmesini hedef alır.

İslam'da eğitim kavramının oluşuma kaynaklık eden kelimelerin başında "Rabb" gelir. "Bir şeyi derece derece, halden hale, nitelikten nüteliğe geçirerek olgunluk amacına erişinceye kadar yetiştiren yaratıcı mutlak kudret

2 Halis Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 50-51.

3 Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1988, s.22.

4 Bkz. Ebû Nasr Muhammed Farabî, *Kitâbu Tahsîli's-Saâde*, Osmanlı Maarif Matbaası, bs yy. h. 1345, s. 29.

5 M.Ali Kettani, *İslam Bilimi ve İslam Değerler Sistemi*, Mustafa Armağan (Ed.), *İslam Bilimi Tartışmaları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1990, s. 91.

sahibi"⁶ terim anlamındaki Rabb Kuran'da Allah kelimesinden sonra en sık tekrarlanan bir terim olduğu için, aynı kökten türeyen "terbiye" genellikle herkes tarafından bugünkü "eğitim" terimi yerine kullanılmaktadır. Ayrıca "te'dib" kavramı da eğitime eş anlamlı kullanılan kelimelerdendir. Eğitimci müellifler, Kuran'da Allah kelimesinden sonra en çok tekrarlanan Rabb kelimesinden yola çıkarak İslam'ın eğitime en çok önem veren bir din olduğunu vurgulamışlardır. Özetle "edeb" ve "te'dib" kavramları İslam düşünce ve kültür geleneğinde bütün eğitim ve öğretim faaliyetlerini kapsayan bir alandır.

Din eğitimi bir yönüyle kendilik eğitimi ile birlikte düşünülmeli ve bireyin benlik bütünleme faaliyetine etkin bir faaliyet alanı olarak varolmalıdır. Günümüzde din eğitimi, insanlık tarihinin ortak mirası olan sevgi, cesaret, güven, merhamet gibi duyguları insanın hizmetine sunmak için bir duygu eğitimi planlamalıdır. Özellikle yetişkinlerin ihtiyaç duyduğu özgürlük, cesaret gibi duyguların gerçekte kendine çeki düzen vermek isteyenler için doğal bir içsel malzeme olduğu anlatılmalıdır. Kişinin kendi potansiyelini keşfetmesine engel olan manilerin, dini anlamda kişiye zarar verdiği, yetişkin eğitiminde temel ilkelerden biri olarak ele alınmalıdır.⁷

Yaratan-evren-insan ilişkisinde eğitim unsurlarını irdeleyen ve yeni yetişenlere bunları aktarmayı gayelerinden biri olarak belirleyen din eğitimi, psikolojinin geçirdiği evrim ile birlikte artık daha zengin içerikli araştırma yöntemleri geliştirebilir. Din eğitiminin ilim düzlemini oluşturan alanlardan biri olarak psikoloji ve yan alanları, bugün eskiye nispetle daha insani ve gerçekçi olan çalışma arayışları içindedir. Bu, tıpkı insanın gelişmesi gibi olup biten bir süreç değil, aksine insanlığın dönüşümü ile dönüşen bir oluşumdur. Bu sebeple düzlemdaki bu değişikliklerin din eğitimine yansması kaçınılmazdır. Bu değişimler arasında en ilgi çekenlerden biri, Batı dünyasının bazen ruh, bazen maneviyat (spirit-soul) olarak adlandırdığı doğrudan din psikolojisi konularını örgün eğitim-öğretim içine dahil etme ve eğitimde bunları öneri haline getirme gayretidir. Din eğitimi alanında yapılan çalışmaların, bahsedilen bu dönüşümleri net bir biçimde takip etme şansı olmakla birlikte, kendi sosyal iç dinamiklerimizin bu alana yapacağı katkıları göz ardı etmemesi gerekir. Din eğitiminin diğer bilim dallarıyla kesiştiği yerin yalnızca bir nokta değil, oldukça geniş bir alan olduğu unutulmamalıdır. Bu durum, özellikle din eğitimi yöntemlerinin geliştirilmesine öncülük edecek

6 Nevzat Ayasbeyoğlu, *İslamiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'an-ı Kerim'in Eğitimle İlgili Ayetlerinin Tahlili*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s.17.

7 Yurdagül Mehmedoğlu, *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yay., İstanbul 2001, s. 133.

çalışmalar için daha fazla gereklidir.⁸ Günümüzde gelişmiş ülkelerde din eğitimi alanında insanların ruhlarını etkilemeğe yönelik tarzda daha çok psikolojik yöntemlerin ön plana çıkarılması dikkat çekicidir. Bu sebeple İslam'ın ruhi, batını ve psikolojik yönünü irdeleyen tasavvuf ilminin din eğitiminde ve bu eğitim sonucunda verilecek olan din hizmetleri alanında oldukça yaygın ve verimli bir şekilde kullanılabileceği kanaatindeyim.

B- Tasavvuf ve Din Eğitimi

1. Tasavvufun Anlamı ve Eğitimle ilişkisi

Din eğitiminin tasavvufla olan münasebetlerine geçmeden evvel, tasavvufun ne olduğunu ve bir bilim dalı olarak içeriğini bilmek yerinde olur.

İslam, insanı tabiatın en üstün varlığı olarak ilan eder. Öyle olduğunu görmesini, kendine güvenmesini, kendi gücünün ve değerinin farkına varmasını ister. İnsana büyük bir değer vererek (insan merkezli) eğitime başlanmasına ve ancak bu şekilde başarıya ulaşılabileceğine dikkat çeker.⁹ Bu özellikleri olan insanogluna yakışan davranış şekli, ulaşabileceği kadar ilim ve iyi davranış yolundaki üstünlükleri elde etmek (insan-ı kâmil) dir ki işte İslam dininin asıl gayesi de budur.

İslam dünyasında ortaya çıkan mistik-deruni hayata, ruhani fikir ve hareketlere tasavvuf ismi verilmiştir. Tasavvuf, İslami kaynaklardan hareketle dini prensiplerin konu ile ilgili yönlerini inceleyen, derinleştiren, yaşayan ve başkalarına da aktarma yollarını gösteren bir faaliyettir. Diğer bir ifadeyle tasavvuf, Kuran ve sünnette yer alan, insanın mistik yönüne ve gönül terbiyesine işaret eden, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen, kalbî davranışları esas alan kuralların değişik yorumlarından ibaret bir ahlak ve tefekkür sistemidir. Tasavvuf bir gönül terbiyesidir. Gönül de insanda bulunduğu için tasavvufun konusu insandır; gayesi ise onun kalbî yönünü eğiterek, olgunlaştırarak kemal derecesine ulaşmaktır.

Ulema, mana ve istilah olarak tasavvuf nedir, sufi kimdir konularında konuşmuşlar ve her biri kendi zevk, bilgi, meşrep ve kanaatine göre görüşler ileri sürmüşlerdir. Reynold Nicholson, hicri II. ve V. yüzyıllar arasında yaşamış ilk devir önemli sufilerinin tasavvuf tariflerini kronolojik esaslara dayanarak vermiştir.¹⁰ Erken dönem tasavvuf tariflerinde sabır, oruç, ibadet, ağlama, tahammül, takva, zühd (dünyayı terk), insanlardan uzaklaşma vb.

8 Ali Ulvi Mehmedoğlu-Yurdağül Mehmedoğlu, *Din Eğitiminin Yöntem Geliştirme Arayışlarına Psikolojinin Etkileri*, Akademik Araştırmalar Dergisi, Kasım 2000-Nisan 2001, s.7-8.

9 Bkz. Bakara, 2/79 ; İsrâ, 17/38-42.

10 Bkz. Ethem Cebecioğlu, "*Prof.Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri*", A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı XXIX, Ankara 1987, s. 387-406.

motiflerin sıkça yer aldığı görülür. Mesela, Ebu Hafs Haddad (ö. 265/878) tasavvufu; “baştan aşağı edeptir” şeklinde tarif ederken, Ebu Muhammed el-Cüreyri (ö.311/923) “tasavvuf, yüksek ahlakın tümüne dalmak ve kötü ahlakın hepsinden sıyrılmaktır” ve “tasavvuf edebe yapışmak, halleri murakabe etmektir (gözetim altında tutmaktır)” olarak tanımlar. Örneğini verdiğimiz ve bunlar dışında daha yüzlercesi yapılan tariflerin ortak noktası, Cenab-ı Hakk’ın Kuran-ı Kerim’de mü’minlerde bulunmasını istediği ve Peygamberimizin bizzat yaşayarak örneğini verdiği, daha çok insanların manevi ve ruhi hallerini içeren İslami yaşam biçimi olmasıdır. Kısacası tasavvufu, “İslam dininin esaslarını Allah’ın belirttiği ve Peygamberin bizzat yaşayarak gösterdiği şekilde maddi ve bilhassa manevi yönleriyle beraber bir bütün olarak yaşama gayreti ve biçimidir” tarzında tarif etmek mümkündür. İslama göre bu dünyadaki bütün amellerimiz, güzel ahlakımız ve Peygamberimizin hayatını örnek almamızdaki gaye, Cenab-ı Hakk’ı tanımak, bilmek, iman etmek ve O’nun karşısındaki acziyetimizin farkına vararak tam bir teslimiyetle teslim olup kullukta bulunmaktır. İşte tasavvuf, bu gayeyi elde etmede insanlara en kestirme ve yaratılışlarına en uygun olan yolu göstermekten ibarettir.¹¹

İslamı, dini terbiyeye dayalı bir merkezden yaşamaya ve yorumlamaya çalışan tasavvuf ehli, edeb, a’dab ve te’dib konularıyla yakından ilgilenmiş ve bu sahada pek çok eserler vermişlerdir. Tasavvuf eğitimi, deyim yerindeyse bir “içten fetih” hareketidir. Te’dib bir anlamda bu hareketin adıdır. Tasavvufta din eğitiminin karşılığı olarak kullanılacak sözü ettiğimiz bu kelimeler sufiler tarafından çeşitli şekillerde tarif edilmişlerdir. İlk sufilerden Abdullah b. Mübarek edebi “nefsini bilmek (kendini tanımak)”¹², İbn Atâ ise, “hep güzel şeylerle birlikte olmak”¹³ ve “ameli güzelleştiren hususlar üzerinde durmak”¹⁴ şeklinde tarif etmişlerdir. Tasavvuf ehline göre gerçek anlamda edeb, “bütün hayır ve iyi meziyetlerin toplamıdır. Edepli olan zat kendisinde her nevi hayır ve meziyetlerin toplanmış olduğu kimsedir.”¹⁵

Kuran’da eğitimle yakından ilgili “rabb” ve “terbiye” kelimelerinin geçtiği ayetler incelendiğinde bütün varlık âleminde tedrici (aşamalı) surette bir yetişme, yetiştirme, geliştirme söz konusudur. Bu durum insan için hem kendi

11 İhsan Kara, *Tasavvuf İstılahları Literatürü ve Seyyid Mustafa Rasim Efendi’nin İstılahât-ı İnsân-ı Kâmil’i*, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, c.I, s. 33-35.

12 Abdülkerim Kuşeyri, *Risale*, (haz. Süleyman Uludağ, *Kuşeyri Risalesi*, Dergah yayınları, İstanbul 1991, sh. 458

13 Süleyman Uludağ, “Edeb”, *DİA*, c. X, s. 414.

14 Abdülkerim Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 457.

15 Abdülkerim Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 456.

yetişmesi hem de diğer varlıkların yetişmesindeki görevi açısından söz konusudur.¹⁶

Peygamber Efendimizin “beni Rabbim eğitti ve eğitimimi ne güzel yaptı”¹⁷ hadis-i şerifini Münavî şu şekilde açıklar: “Hz. Peygamberin “Rabbim beni eğitti...” demesi, “bana nefsin eğitimini, zahirî ve batınî ahlakın güzelleştirilmesini öğretti” anlamındadır. Edepten kastedilen ise, güzel ahlak ve müstesap ilimler nev’inden tahsil ettiği her şeydir.¹⁸ Görüldüğü gibi, te’dib kelimesi eğitim ve öğretimle doğrudan ilişkili olarak Yüce Eğitici ile sevgili kulu arasında gerçekleşen etkileme ve yönlendirme hadisesidir.

Hazreti Peygamberin eğitim anlayış ve uygulamasının en önemli ilkesi, eğitim ve öğretiminin konusu yapacağı hususları önce kendi hayatında yaşamak ve örnek teşkil etmektir. Yaparak, yaşayarak öğretmek ve eğitmek, eğitim ve öğretiminin temel ilkesiydi. Bu nedenle o, Kuran’da insanlara örnek kişi olarak takdim edilmiş¹⁹ ve hayatı boyunca edep timsali üstün bir şahsiyet olmuştur.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, din eğitimi hem genel hem de psikolojik zemine oturmaktadır. Din eğitimiyle ilişkisi bakımından tasavvuf, din eğitiminin psikolojik zeminine daha çok ağırlık veren tali bir eğitim sistemidir. Çünkü tasavvufî eğitim, din eğitiminin bir parçası ve yardımcı unsurudur.

2. Eğitim Sistemi Olarak Tasavvuf

Tasavvuf, her zaman insan ruhunun ilahi varlık için bir kap haline gelmesi yolunda eğitilmesi için gayret eder. Bu sebeple ta’limden (öğretim) çok terbiyeyi (eğitim) benimsemiştir.²⁰ Çünkü tasavvufta akla dayalı bilgiyi kazandırmak yerine, zevke dayalı yani sezgi ve vicdani bilgiyi elde etmek esastır. Bunu elde etmenin yolu da nefsi eğiterek bu bilgileri alabilecek bir kıvama getirmektir. Bundan dolayı tasavvufî eğitim, mistik bir eğitim yöntemidir.

Tasavvufî eğitimde hedef marifete ulaşmaktır. İnsanoğlu bütün ömrü boyunca tabiat kanunlarıyla yaşar, ilimleri aklıyla bilir ve fikir ile de bilinenden bilinmeyene ulaşır.²¹ Mutasavvıflar bu şekilde bilinmeyene

16 İlgili ayetler için bkz. *Nisa*, 4/1; *A’raf*, 7/189; *Zümer*, 39/6; *Fatır*, 35/11; *Sâffat*, 37/11; *Sâd*, 38/71, 72.

17 Suyûtî, *el-Câmiu’s-Sagîr*, 4.bs., c.1., s. 14; Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, 3. bs., Beyrut 1351, c. 1., s. 70.

18 Abdurrauf Münavî, *Feyzu’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’i’s-Sagîr*, 2.bs., Dâru’l-Marife, Beyrut 1972, c.1., s. 225.

19 “Andolsun ki, Rasûlullahta sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredener için en mükemmel bir örnek vardır” (*Ahzab*, 33/21)

20 S.Hüseynî Nasr, *Modern Dünyada Geleneksel İslam*, Ter. Şafak Barkçın, İnsan Yay., İstanbul 1989, s. 139.

21 Ragıb İsfahânî, *Tafsîlu’n-Neş’eteyn ve Tahsilu’s-Saadeteyn*, Mısır trs., s. 47.

ulaşmaya “marifet”²² adını verirler. Mutasavvıflar marifeti iki şekilde tarif ederler : Hakkı tanımak ve hakikatı tanımak. Sufilere göre marifet üç şekilde gerçekleşir : Dilin marifeti, ikrar; kalbin marifeti, tasdik; ruhun marifeti ise yakindir.²³ Mutasavvıflar kişinin kendi kendini marifete ulaştırarak bütün yolları denemesi ve bunun için de ruh eğitimini gerçekleştirmesi gerektiğini; fakat marifetin buna rağmen kişinin kendi kesbiyle değil, ancak Allah’ın lutfuyla gerçekleşeceğini söylerler.²⁴ Muhasibi, ilim ve marifetin karşılığı olarak kullandığı bilgiyi, kalbi ameller ile Kuran ve sünnet bilgisi olarak niteler. Ona göre akıl ve bilgi Allah’ın kanunlarını doğru biçimde anlamağa rehberlik eder.²⁵

Tasavvufi eğitimin psikolojik bir yapı göstermesi, onu diğer eğitim şekillerinden farklı kılar. Fakat bu, tasavvufi eğitimin bugünkü manada bir eğitime yer vermediği veya günümüz eğitim sistemlerine kapalı olduğu anlamına gelmez. Tasavvufi eğitimde “mürid” adını verdiğimiz öğrenci, söz konusu eğitimden geçmeden önce, “şeriat” denilen dinin zahiri hükümlerini öğrenip tatbik etmek zorundadır.²⁶ Dini hükümlerin öğrenilip tatbik edilmesi demek, müridin günlük yaşantısında dinin emir ve yasaklar çerçevesini zedelemeyecek kadar dini hükümleri bilmesi demektir. Dolayısıyla bu da ciddi bir din eğitimini gerektirir. Bu sebeple İmam Rabbani, “her ne zaman bir meclis-i şerifte tasavvufa dair bir kitap müzakeresi olursa, orada fıkha ait kitapların da bulunması gerekir.”²⁷ demektedir.

Tasavvufi eğitimde yetiştirilmek istenen insan tipi vasat değil, ideal bir dindar kişidir. Bu yüzden tasavvufi eğitimden geçmiş ve bu eğitimi başarıyla tamamlamış olan bir kişiye “insan-ı kamil” adı verilir. İnsan-ı kamil, din adına kişide aranan bütün ideal vasıflara sahip olmak anlamındadır. O halde tasavvufi eğitimin yetiştirdiği insan tipi, dinin de yetişmesini arzu ettiği tiptir. Tasavvufi eğitim esnasında görülebilecek bazı sapmalar, bu sisteme bir eksiklik getirmez. Nitekim her eğitim sistemin açıkları olabilir ve her

22 “Marifet” hakkında geniş bilgi için bkz. Ebü Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma’ (İslam Tasavvufu)*, Haz. H. Kamil Yılmaz, Altınoluk Yay., İstanbul 1996, s. 33-38.; Ali b. Osman Cüllâbî el-Hucvirî, *Keşfu’l-Mahcûb (Hakîkat Bilgisi)*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1982, s. 397-411/533.; Ebü Abdîrahman es-Sülemî, *Tasavvufun Ana İlkeleri Süleminin Risaleleri*, Çev. Süleyman Ateş, Ankara 1981, s. 29.; Seyyid Şerif Cürçânî, *Kitâbu’t-Ta’rifât (Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü)*, Ter. Arif Erkan, Bahar Yay., İstanbul 1997, s. 216., Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İfay Yay., İstanbul 1994, s. 316.

23 Ebü Abdîrahman es-Sülemî, *el-Mukaddime fi’t-Tasavvuf*, Tah. Yusuf Zeydan, Kahire 1987, s. 35.

24 Ebü Hâmid Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Dîn*, Ter. Ahmed Serdaroglu, Bedir Yay., 3. bsk., İstanbul 1974, c. 3, s. 43.

25 Ebü Abdullah Hâris b. Esed el-Muhâsibî, *er-Riâye li-Hukukillâh*, (Kitab al-Riaya li Huquq Allah), Ed., Margaret Smith, Gibb Memorial Series, London 1940, s. 44.

26 Kuşeyri, *a.g.e.*, s. 750.

27 İmam Rabbânî, *Mektubât*, İstanbul Ts., c. 1., s. 38.

eğitilenden başarı beklenmez. Bu durum kişideki eksikliklerden veya başka sebeplerden de kaynaklanabilir.

Şu ana kadar tasavvuf üzerine yapılan ciddi manadaki tartışmalar, onun felsefi spekülasyonları üzerinedir. Yani, tasavvufi eğitimdeki birkaç şekli merasim veya adab hariç, bu eğitim sistemine karşı çıkmış değildir. Tam tersine günümüz dünyası, kişilerin daha çok ruhsal-psikolojik yönlerine ağırlık veren insan merkezli eğitim sistemlerine ağırlık vermeğe başlamışlardır. Bu da tasavvufun bir eğitim ve öğretim sistemi olarak daha fazla popülerlik kazanacağına bir göstergesidir. Tasavvuf eğitimi almış ve bu terbiyeden geçmiş olan bir insan tipine şimdiye kadar hiç kimse itiraz etmemiş ve karşı çıkmamıştır.

Tasavvufi eğitimin belli başlı bazı özelliklerini ve unsurlarını şu şekilde izah edebiliriz:

a- Tasavvuf, küçüklerden ziyade ergenlere ve yetişkinlere yönelik bir eğitim şeklidir. Bu yönüyle günümüz din hizmetlerinde daha çok camilerdeki yetişkinlere hitap edilmesi sebebiyle tasavvuf eğitimi etkili bir yöntem olarak kullanılabilir. Küçük çocukları eğiterek yetiştirmek kolay ve başarı oranı büyüklere göre yüksektir. Oysa ergen ve yetişkinler için bu zordur. Zira kalıplaşmış ve kemikleşmiş tavır ve davranışlara sahiplerdir. Eğer bu insanlar arzu edilen bir karaktere ulaşmamışlarsa, bunları yeniden eğitip istenilen seviyeye ulaştırmanın zorluğu bilinmektedir. İşte tasavvufi eğitim bunu başarmağa çalışır.

Tasavvufi eğitim, çoğu zaman ergenin kendini keşif ve sembolik de olsa katılma isteğinden hareketle onu eğitimeğe çalışır. Yetişkinleri eğitmede tasavvufun başarılı olmasının en büyük sırrı, eğitilecek şahsın henüz işin başında kendisini eğitecek olan eğiticiye (mürşid) tam bir teslimiyetle bağlanma şartı olmasıdır. Bu da ancak gönüllü olarak gerçekleşebilir. Yani tasavvufta zoraki bir eğitim anlayışı yoktur.²⁸

b- Tasavvuf eğitiminde ferdilik esastır. Tasavvufi eğitimde grup eğitime (sohbet, zikir, ibadet vs.) zaman zaman yer verilmekle beraber, ferdi (kişisel) eğitim ağırlıklı bir yere sahiptir. Günümüz modern eğitiminde de yapılan denemeler ve istatistikler sonucunda kişisel, yüz yüze, ikili eğitim ve öğretimin çok daha verimli neticeler verdiği görülmüştür.²⁹ Tasavvufi eğitimde eğitici (mürşid), mutlaka eğitilen şahsın (mürid) bizzat kendisiyle ve yakından ilgilenir. Bu yakın ilgi, eğiticiye öğrencisini yakından tanıma imkanı verir.

28 Necmeddin Kübra, *Tasavvufi Hayat*, Ter. Mustafa Kara, Dergah Yay., İstanbul 1980, s.54.

29 Sindy L. Pressey-F. Robinson, *Psikoloji ve Yeni Eğitim*, Çev.Hasan Tan, M.E.B. Yay., İst. 1989, c. 2., s. 89.

Öğrenciyi yakından tanımının öneminin eğitim açısından ne kadar büyük olduğu aşıkardır. Günümüz modern eğitiminde sadece bilgi aktarmak değil, ayrıca öğrenciyi iyi tanımak ve dolayısıyla sağlam teşhislerde bulunmanın önemi vurgulanmaktadır. Zira verimli bir eğitim ve öğretim her öğrenciyi şahsen tanımakla başlar.

Öğrenciyi tanıma, ferdi farklılıkları göz önünde bulundurmak suretiyle eğitim vermeyi sağlar. Bugünün modern eğitim sisteminde de fertlerin kabiliyet; ihtiyaç, ilgi ve tecrübeleri bakımından birbirlerinden farklı olduklarını kabul eden bir noktadan hareketle, eğitim sürecinde esnek yaklaşım, her öğrenciyi göre uyarlanan ve hiçbir öğrencide hayal kırıklığı oluşturmayacak metotların uygulanmasına dikkat çekilmektedir.³⁰

Tasavvufi eğitim, bu kişisel farklılıkları tespit ettikten sonra öğrencinin kabiliyetine uygun bir şekilde onu çepeçevre sarmayı ve kuşatmayı hedefler. Bu sebeple hiçbir zaman kişinin ruhu ve bütün varlığının eğitimini akli eğitimden ayrı tutmaz. Ferdi farklılıklar yanında, kişinin ahlaki bazı özellikleri de göz önünde bulundurulur. Aksi taktirde tasavvufi eğitim, uygun ahlaki ve ruhi nitelikler olmaksızın meşru sayılmaz ve başarılı olmaz.

c- Tasavvufi eğitim tedricidir (aşamalıdır). Bu eğitim merhaleler halinde gerçekleştirilen bir nefis ve ruh eğitimidir. Basitten karmaşığa doğru belli noktalara ulaşmayı hedef alır. Bu yolculuktaki konaklama yerlerine makam ve menzil adı verilir.³¹ Tasavvufi eğitimde öğrenci (mürid) bu makamları ve dereceleri kademeli bir şekilde aşarak insan-ı kamil konumuna ulaşır. İbn Haldun da muhataplara ilim telkininin azar azar ve tedricen verilmesi halinde faydalı ve tesirli olacağını ifade etmektedir.³²

d- Tasavvuf eğitimi formal bir eğitimidir. Eğitilen kişi düzenli ve planlı bir eğitim sürecinden geçer. Bu plan ve program müridin istidat ve kabiliyetlerine göre bazı önemsiz farklılıklar gösterse de genel çerçevesi önceden bellidir. Tasavvufi eğitimin başarılı ve verimli oluşundaki en önemli amil programlanmış olmasıdır. Gerçek bir eğitim ve öğretimin başlayabilmesi, eğitimin hedefiyle ilgili bazı ön şartlara bağlıdır. Bu ön şartlar, yeni bir öğrenmenin başlamasını sağlayan giriş davranışlarıdır.³³ Bloom'un ifadesiyle "belli ünitelerin öğrenilmesi için gerekli olan ön şart niteliğindeki, daha önceki öğrenmelerle elde edilmiş bilgi, beceri ve yetenekleri kapsayan "bilişsel giriş davranışları" ile öğrencilerin öğrenme işinin başlangıcındaki ilgi, tutum ve kendileri hakkındaki görüşlerinin

30 Fatma Varış, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, A.Ü.Eğitim Fak. Yay., Ankara 1981, s. 26.

31 Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul 1990, s. 127.

32 İbn Haldun, *Mukaddime*, Haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 1991, c. 2, s. 1285.

33 Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara 1986, s. 111.

kompleks bir durumu olan “duyuşsal giriş davranışları”nın ikisi de tasavvufi eğitimde göz önünde bulundurulmuş giriş davranışlarıdır.³⁴ Tasavvufi eğitimde, bilişsel giriş davranışları olarak tarikata girilmeden önce şeriat ilimlerinin bilinmesini zikredebiliriz. Mutasavvıflara göre, amelleri sıhhatli hale getirmenin ilk şartı, bunlara bağlı bilgileri öğrenmektir. Bunlar ise şeriat hükümlerinin bilgisidir.³⁵

e- Tasavvuf, aşk ve sevgi odaklı bir gönül eğitimini esas alır. İnsan gönlünü aşkla dolduran ve onu gerçek sevgiliye, yani Allah’a götüren eğitimidir. Eğitimin gücü insana sağladığı değişim ve olgunlukla ortaya çıkmaktadır. Eğitimden istifade edebilmesi ya da eğitimin gücünü gösterebilmesi için öğrencinin teslim olması şarttır. Mevlana şu beyti ile bunu dile getirmektedir : “ Hizmet harmanında, yüce köy ağasına bir saman çöpü kesilseydin, bir kehribar yapardı seni.”³⁶ Burada hizmet harmanı, eğitim faaliyetidir. Köy ağası da eğitimcidir. Gelişebilmek için, öğrenci benliğinden sıyrılmalıdır. Gururunu terk etmelidir. Bu da ancak istek, şevk ve arzuyla olur. Aynı şekilde eğitimcide aranan ilk ve en önemli, hatta o olmazsa eğitim de olmaz diyebileceğimiz özellik kuşkusuz sevgi ve aşktır. Mevlana sevgi ile öğretmeni aynileştirerek şöyle der : “ Bir çocuğum ki, hocam aşktır.”³⁷ Sevgi ve aşk insanı insana yaklaştırır, insanı inceltir, yanlış davranıştan uzaklaştırır. Bu şekilde kalpler arasında bir bağ kurularak eğitimci ile öğrenci arasına giren benlik engeli ortadan kalkar. Bu da eğitimin etkili ve kaliteli olmasını sağlar. Tasavvuf sistemi, bütün bu unsurları ihtiva eden yapısıyla, geçmişte olduğu gibi günümüzde de eğitimin vazgeçilmez bir parçası olmalıdır.

Bütün bu bilgiler gösteriyor ki, tasavvufun eğitim anlayışıyla günümüz din eğitiminin eğitim anlayışı benzerlikler göstermektedir. Üstelik tasavvufteki eğitim anlayışı çağdaş eğitim araştırmaları sürecinde daha da önem kazanacak bazı üstün yönleri içermektedir. Tasavvufi eğitimin modern eğitim ile ilişkilerini daha detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutup, bu iki eğitim sisteminin ilmi açıdan kıyaslamalarını yapmak, günümüz eğitiminin kalite ve verimine önemli katkılar sağlayacaktır kanaatindeyiz. Bu konu, modern psikolojinin en son verileri göz önünde bulundurularak bu sahada ihtisas yapmış ehliyetli kişilerce yeniden ele alınıp değerlendirilmeğe muhtaçtır. Böyle bir çalışmanın, hem tasavvuf ve din eğitimine ve hem de psikolojiye oldukça önemli katkılarda bulunacağı inancını taşımaktayız.

34 Nurettin Fidan, *a.g.e.*, s. 112-113.

35 Kelâbâzi, *Taarruf*, Çev. Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 1979, s. 130.

36 Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Divân-ı Kebîr*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1974, c. VI, s. 100.

37 Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *a.g.e.*, c. VI, s. 287.

C- Din Hizmetleri ve Tasavvuf

Din hizmeti, aynı zamanda bir çeşit din eğitimi demektir. Çünkü bu hizmeti veren müftü, vaiz, imam vb. yetişmiş ve halkı dini konularda aydınlatmakla yetkili ve görevli olan kişiler aynı zamanda halka dini konularda bilgiler veren, bilmediklerini öğreten, yanlış bildiklerini düzelten, yeri geldiğinde tatbiki olarak ibadetlerin yapılışını uygulatan, kısacası halka dini konularda eğitim veren kişilerdir. Din hizmetleri maalesef bugün görüldüğü gibi, sadece belli ibadetlerin yerine getirilmesi ve bunun için gereken ortamın hazırlanması şeklinde değildir ve olmamalıdır.

3 Mart 1924 tarihinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, 633 sayılı kanunun 1. maddesine göre “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” le görevlendirilmiştir.³⁸ Buna göre Diyanet İşleri Başkanlığı'nın iki temel görevi, eğitim ve araştırma-yayıncıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din hizmetleri ve eğitimi faaliyetleri, müftü, vaiz, imam-hatip, kuran kursu öğreticisi ve diğer görevlileri tarafından yürütülmektedir. Camilerde vaaz ve hutbeler, dini sohbetler, okul çocuklarına yönelik yaz kuran kursları, halka yönelik konferans, panel ve diğer toplantılar, basılı, sesli, görüntülü yayın faaliyetleri, halk tarafından sorulan dini soruların cevaplandırılması, ceza ve tutuk evleri gibi yerlerde irşad faaliyetleri ve benzeri çalışmalar Diyanetin yaygın din eğitimi ve hizmetlerini oluşturur.

Eğitim öğretim açısından yetişkinlerin öğrenme özellikleri dikkate alınarak, yetişkinlerin din eğitimine yönelik kullanılan bütün vasıtalar, yetişkinin kendisi olma arayışı için yardımcı faaliyetler olarak eğitim sahasına girebilir.

Camiler, tarihi çok fonksiyonlu kurumlar olarak ibadet mekanları olduğu gibi, erişkin bireyler için eğitim merkezi olarak kullanılmalıdırlar. Kişinin duygusal dünyasına hitap eden, onun bireyselliğini fark ederek daha evrensel ve sağlam bir kişilik yapısı oluşturmasına yardım edecek ipuçları sunan bir eğitim şekli geliştirilebilir. Bu konuda yetişmiş din eğitimcileri tarafından erişkin insana dinin anlatım metotlarıyla, erişkin insanın duygusal ve zihinsel ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi verilmelidir. Hazreti Peygamber döneminde camilerin işlevlerinin çokluğu, bize bugün de camilerin toplumsal, sosyal katkılar olduğu kadar psikolojik yardımlar da üreten bir kurum olması gerektiğini düşündürmektedir. Zira günümüzün gitgide bireyselleşen dünyasında, bireyin en çok dinden gelebilecek olan katkılarla hayatını anlamlandırabileceği bir çok alan üzerinden önerilmektedir.

38 www.diyaret.gov.tr., 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş Kanunu, 07.07.2005.

Bugün din hizmetleri konusunda atılması gereken en önemli adımlardan birisi de din hizmetlerinin toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek, kendini çağın gereklerine göre yenilemiş, insan merkezli, tasavvuftaki hoşgörü, tolerans, insan sevgisi ve bütün insanlığı kucaklayan bir vizyona sahip olmasıdır. Vizyon bir gelecek anlayışıdır. Gelişen teknolojiyle beraber, toplumların tercihleri çeşitlenmiş, beklentileri artmıştır. İnsanlar öncelikleri arasında bir tercih yapmakla karşı karşıyadır.

Hayat sahnesinin her alanında modernleşme kavramı dillendirilmektedir. Sembolik tezahürler üzerine temellendirilen modernleşme düşüncesi, çok etkili bir manevi güçten mahrum bırakılmış olur. İnsan bilincinin göz ardı edilmesi modern hayatın içinde olması gereken, gelişmeye açık tezahürleri olan dini yaşayış ve hayattan mahrum kalmak anlamına gelir.³⁹ İşte bu noktada din hizmetinin vizyonu çok önemlidir. İnsanlığın kıyamete kadar sürdüreceği gelişim ve değişimin, her türlü teknolojik yeniliğin artık dijital bir görünüm arz eden modern dünyanın toplumun ihtiyaçlarına ve beklentilerine yönelik sunduğu ürünler, düşünce ve değerlerle ilgili yenilikçi yapılar dini yaşayışımızı oldukça etkileyecektir.

Tüm bu gelişmeler karşısında izleyici olarak kalmaya devam etmemelidir. Dini yaşayışın kalkınma ve gelişmeye, insan bilincine dair yüce değerlerini günümüz teknoloji ve imkanlarıyla birleştirerek bugünden yarına bir muhtemel geleceğin, inanç ve değerler sistemimizle barışık, toplumumuz ve insanlık için pozitif değerler sunan belirleyicileri olmak durumundayız. Bu konuda ayet-i kerimede şöyle buyrulmaktadır: “Bu da bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlak ve meziyetleri) değiştirmeye kadar Allah’ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten Allah işitendir, bilendir.”⁴⁰

Çağımızdaki bütün bu gelişmeler sonuç olarak din hizmetlerini de etkileyecektir. Küreselleşen bir dünyada bu tür etkilerden uzak kalma imkanı bulunmamaktadır. Böylesine karmaşık enformasyon ve sosyo-kültürel etkileşimin çevremizde oluşturduğu ihtiyaçlar ve beklentilerle çeşitlenen talepler listesini doğru tespit edebilmek, özellikle din hizmetleri açısından belirli modellerin din hizmetlerinde de kullanılmasını, verimlilik ve geleceği öngörme bakımından önemli kılmaktadır. İşte bu noktada tasavvufi yaklaşımın din hizmetlerinde aktif bir şekilde uygulamaya konulması, din hizmetlerinde yeni bir vizyonun ortaya konmasında ve gerek Müslüman toplumlara gerekse gayr-ı müslimlere İslamın anlatılıp en güzel şekilde tanıtılmasında önemli bir vazife görecektir.

39 Mehmet Aydın, *Üçüncü 1000'e Girerken Türkiye*, TDV Yay., Ankara 2000, s. 213.

40 Enfal, 8/53.

Din hizmetleri daha çok yetişkin cemaate yönelik olmakla, tasavvufun eğitim sistemine de yakınlık göstermektedir. Bugün yetişkin din eğitimiyle ilgili en ciddi problemlerden birisi de bu alanda yetişmiş elemanın az olmasıdır. Her ne kadar geçmişe oranla din görevlilerinin eğitim ve yeterlilik seviyeleri iyileşmiş olsa da, günümüzün hızla değişen şartları karşısında kendilerini sürekli olarak yenilemedikleri sürece bugünün insanların dini ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildir. Bu aynen kendini yenilemeyen doktorun, her gün ortaya çıkan tıbbi ve bilimsel buluşlar karşısında bir anda gelişmelerin gerisinde kalmasına benzer. Aynı şekilde global manada dünyada sosyal, kültürel alanlarda hızlı değişimler ve çalkalanmalar yaşanmaktadır. Bu sosyo-psikolojik olayların kökeninde ise daha çok inanç ve din faktörünün yattığı görülür. Bu yüzden din görevlilerinin çağın gerektirdiği şekilde donanımlı, vizyon sahibi ve samimi olmaları gerekmektedir. Bir de bu duruma din görevlilerinden bir kısmının işlerine sadece resmi bir görev olarak bakıp, meselenin gönül işi boyutunu, ihlas ve samimiyet kısmını ihmal etmeleri eklenebilir.⁴¹

İhlas, niyet, samimiyet, takva, hoşgörü, güzel ahlak vb. hususlar dinimizin ve özellikle de tasavvuf kültürünün önemle üzerinde durduğu konulardır. Mesela, namaz kılariken gerekli olan abdest alma, hadesten ve necasetten temizlik, kıbleye yönelme vs. gibi şartlar namazın geçerliliği ve makbuliyeti için ne kadar gerekliyse, namaz esnasında kalbini sadece Allah'a bağlamak, Allah'ın huzurunda olduğunun bilincinde olarak edep, ihlas ve huzur içinde namazı kılmak da bir o kadar önemlidir. İşte bu ikinci kısımda saydığımız hususlar, tasavvufun başlıca temel konularındandır. Dolayısıyla din hizmeti veren görevlilerin, bu hizmeti yerine getirirken dinin ruhi, batini, içsel, derüni yönü olan bu gibi hususları da göz önünde bulundurmaları çok önemlidir.

Bir din görevlisinin cemaat ve halk üzerindeki etkisinin en belirgin kriteri, görevlinin söylediklerini bizzat kendisinin uygulayıp uygulamadığıdır. Bu durum o kadar önemlidir ki belki de din hizmetlerinin etkili ve verimli olmasında ilk sırayı alır. Nitekim Cenabı Hak Kuran-ı Kerim'de " Ey inananlar, yapmadığınız şeyi niçin yaptığınızı söylersiniz? Yapmadığınız şeyi yaptık demeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur."⁴² buyurmaktadır.

Dolayısıyla din görevlilerinin manen ve ruhen olgunluğa erişmiş , tasavvufun nihai gayesi olan "kamil insan" olma yolunda ilerleyen, örnek birer eğitici ve rehber olmaları hayati önemi haizdir.

41 Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Etüt Yay., Samsun 2000, s. 235.

42 Saff, 61/2, 3.

Yetişkinler öğrenmeğe karşı farklı motivasyonlara sahiptirler. Bazı yetişkinler, “hedef-amaç merkezli”, bazıları “öğrenme merkezli”, bazıları ise “faaliyet merkezli” dirler. Bu farklı motivasyon özelliklerinin bir sonucu olarak bazıları, hedeflerin tespit edildiği ve görevlerin açıklandığı ortamlarda kendilerini rahat hissederler. Bazıları yeni bilgilere sahip olmaktan hoşlanırlar. Diğerleri ise konuşmaktan ziyade bir şeyler yapmayı tercih ederler. Yetişkin din eğitimcisi bu üç grubun da ihtiyaçlarına cevap verip onlara kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda yardımcı olmağa çalışmalıdır. Yani din hizmetleri verilirken ferdi farklılıklar daima göz önünde bulundurulmalıdır. Bu da tasavvuf eğitimindeki ferdi ilkesine uymaktadır. Dolayısıyla kişilerle birebir ilgilenen, onların ferdi farklılıklarını göz önünde bulundurarak fiziksel, sosyal ve kültürel durumlarındaki farklılıklara göre onlara yaklaşan tasavvufun eğitim sistemi, din hizmetleri alanında en verimli bir şekilde uygulanabilecek bir sistemdir. Bugün Avrupa ve Amerika gibi dünyanın gelişmiş ülkelerinin bulunduğu bölgelerde dinin ve özellikle de İslam’ın her geçen gün biraz daha rağbet görmesinde, İslam-tasavvuf kültürünün ve bu kültür içinde yer alan Mevlana, İbn Arabi, Yunus Emre gibi şahsiyetlerin önemi ve etkisi göz ardı edilemez. Zira sözünü ettiğimiz şahısları eserlerini ve hayat tarzlarını okuyup, etkilenecek müslüman olan gayri müslimlerin sayısı hiç de azımsanacak oranda değildir ve bugün dünya İslamı, en sevimli ve samimi yönüyle sözünü ettiğimiz kişilerin şahsında tasavvuf kültürüyle tanımlanmaktadır.

Sonuç

Genel manada eğitim ve özel manada din eğitimi günümüz dünyasında önemle üzerinde durulan iki konudur. 21. asra girdiğimiz şu günlerde bile insanlık henüz onuruna yakışır bir hayat seviyesini yakalayabilmiş değildir. Hala yeryüzünün bir çok bölgesinde ve hatta gelişmiş ülkelerde bile insanlar, ferdi, ahlaki ve sosyal haklar açısından “cahiliyet dönemi” ifadesiyle anlatılabilecek olan insanlık dışı bir hayat yaşamaktadır. Dini, ahlaki, ferdi ve sosyal hayatın değişmez maddelerinin eğitime uyarlanması, adalete ve ahlaka dayalı bir toplum meydana getirilmesini kolaylaştıracaktır.

İslamdaki din eğitimini diğer eğitim sistemlerinden ayıran en belirgin özellik, onun bütün varlık âlemine tevhid penceresinden bakmasıdır. Diğer bir deyişle İslam eğitimi, diğer eğitim sistemleri ve bilim dallarından farklı olarak, hedefe parça parça değil bir bütün olarak ulaşmayı esas almaktadır. Çünkü tevhidin esasını meydana getiren tek Allah inancının temel niteliği, Allah’ın bütün varlık âleminin Rabbi olmasıdır. Buna göre Allah her şeyi yaratan, varlığını devam ettiren, şekil veren ve eğitip geliştirendir.

Tevhid inancının bütünleyici esasına göre insanların tek hedefi dünyalarını ve ahiretlerini ıslah ve imar etmek olmalıdır. Bunun anlamı, yeryüzünde barışa dayalı, sevginin, merhametin, şefkatin; kısacası medeniyetin geçerli olduğu bir ortam oluşturmaktır. İslamın son öğreticisi olan Hz. Muhammed (a.s.) bizzat rahmettir ve eğitim ve öğretim görevini rahmet esasına göre yürütmüştür. Bu durumda rahmeti, sevgiyi ve merhameti benimsememiş kişilerin, insanları eğitmeleri, onlara din hizmetleri verebilmeleri ve onları rahmete, sevgiye ve barışa çağırmaları mümkün ve etkili değildir.

Din asıl itibarıyla, bir iman ve itikat meselesidir. İmanın merkezi ise kalp ve gönüldür. O halde din eğitiminin bir anlamda gönül eğitimi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Sadece bilgi aktarımı, dinin öğretim boyutunu karşılayabilirken, bu bilginin aşk ve tevazuyla yoğrulmuş, şevk ve muhabbetle talibe verilmesi ve pratiğe dönüştürülmesi, din eğitimi kıvamında sağlayabilir. Tasavvuf işte bu noktada, İslam ahlakının bütün umdelerini içinde barındıran bir gönül terbiyesi hareketi olmasıyla, din eğitiminden beklenen başarı seviyesini en ideal şekilde temin edebilir. Bu durum, vaaz, hutbe, konferans, ders gibi teorik din hizmetleriyle; hal ve hareketlerle başkalarına örnek olmak, bildiklerini fiiliyata geçirmek gibi pratik din hizmetlerinde de geçerlidir. Yani din hizmetlerinin her çeşit ve aşamasında muhataplar, bu hizmeti verenlerden öncelikle; tatbikat, aşk, samimiyet ve ihlas; sonra da tatlı dil, geniş gönül, hoşgörü, sabır ve en güzel tarzda irşad hizmeti beklemektedirler. Tasavvuf kültürüyle donanmış, İslam ahlakını kendine şiar edinmiş bir din görevlisi elbette ki bu vazifeyi layığıyla yerine getirecektir.

Din eğitimi ve din hizmetleri bağlamında tasavvuf, insanların gönüllerine hitap eden, tatlı dil, güler yüz, sevgi ve merhameti esas alan yapısıyla önemli bir yere ve etkiye sahiptir denebilir. Zira bir kişinin eğitilebilmesi için öncelikle bu eğitime açık olması, yani verilecek bilgileri gönüllü olarak alıp uygulamaya hazır bulunması gerekir. İşte din eğitiminin daha çok psikolojik ve ruhi yönüne ağırlık veren tasavvuf, başlangıçta kişilerin kalplerini kazanıp, insan ruhunun ilahi varlık için uygun bir zemin haline gelmesi yolunda eğitilmesini sağlayarak, din eğitiminin gönüllü ve istekli bir şekilde gerçekleştirilip, verimli hale gelmesini temin eder.

Din eğitimi ve hizmetlerindeki asıl gaye, kişilerin dünyada güzel ahlak sahibi, Allah'ın istediği şekilde ideal bir kul olmalarını ve ahirette de ebedi saadete erişmelerini sağlamaktır. Tasavvuf kültürünün bu gayeye yapacağı en güzel katkı, fertleri güzel ahlakın ve kulluğun zirvesine erdirmek veya tasavvuf literatüründeki ifadesiyle "insan-ı kamil" yetiştirmektir.

Diğer taraftan, tasavvufun din eğitimi ve din hizmetlerine önemli bir etkisi de; aşk, sevgi, merhamet, ihlas, samimiyet, edep, muhabbet vb. ruha hitap eden ahlaki kavramları esas almak suretiyle, verilen eğitim ve irşad hizmetlerine adeta ruh ve coşku katmasıdır. Böylelikle bu eğitim ve hizmetler muhatabın gönlünde yer bulup, tek düze ve kuru bilgilerle doldurulan zihinlere aşk, heyecan ve hareket katarak, kişinin ferdi ve sosyal manadaki dini hayatına anlam kazandıracak ve azami derecede faydayı temin edecektir.

Din eğitimi ve din hizmetlerinde Mevlana'nın bütün insanlığı kucaklayan gönül genişliğine, Yunus Emre'nin içtenlik ve samimiyetine, Hacı Bektaş Veli'nin insanlık sevgisine ihtiyaç vardır. Kuran-ı Kerim'i rehber, Hz. Peygamberi önder kabul ederek, sahabe-i kiramın ve takipçilerinin güzel ahlakıyla bezenip yola çıkan din görevlileri, hem şahsi hayatlarında huzurlu ve başarılı olacaklar, hem de din eğitimi ve hizmetlerinde verimli ve etkin hale geleceklerdir.